TÜRKİYE VE CEZAYİR MİLLÎ MÜCADELELERİNİN DERS KİTAPLARINA YANSIMALARININ KARŞILAŞTIRILMASI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDAKİ YERİ

Şehmus UZUNER¹

Mehmet YILDIZ²

Özet

Bu araştırmada, Türkiye Cumhuriyeti ile Cezayir Cumhuriyeti okullarında okutulan ders kitaplarında, her iki ülke tarafından verilen bağımsızlık mücadelelerinin ne şekilde işlendikleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışma, özelliği dolayısıyla araştırılması hedeflenen olay veya olgularla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesine ve analiz edilmesine elverişli olan, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile yürütülmüştür. Sonuç olarak Türk Millî Mücadelesi ile Cezayir Millî Mücadelesi arasında farklılıklarla birlikte benzerliklerin de olduğu ortaya konulmuştur. Bu bağlamda Türk Millî Mücadelesi ve Mustafa Kemal'in, Cezayirli millî mücadeleler tarafından hayranlıkla takip edildiği ve örnek alındığı, ancak bu durumun Cezayir ders kitaplarına yansımadağı tespit edilmiştir. Bu durumun en önemli sebeplerinden birini ise Cezayir'deki bağımsızlık mücadelesinin yoğunlaştığı Soğuk Savaş döneminde iki ülkenin önceliklerinin farklılaşması olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Türkiye'nin, Sovyetler Birliği'nin yöneldiği yayılmacı dış siyaset çerçevesindeki bazı talepleri karşısında duyduğu güvenlik endişesi ve ekonomik ihtiyaçlar dolayısıyla dış politikasını Batı ittifak sistemi Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ile uyumlu bir yörüngeye oturtma konusundaki, belki abartılı sayılabilecek politik tutumunun belirleyici etkenlerden biri olduğunu ifade etmek mümkün görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cezayir Milli Mücadelesi, Ders Kitapları, Mazlum Milletler, Türk Milli Mücadelesi

COMPARISON OF REFLECTIONS OF TURKISH AND ALGERIAN NATIONAL STRUGGLES IN TEXTBOOKS AND THEIR PLACE IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL RELATIONS

Abstract

In this study, it was examined comparatively how the textbooks in the schools of the Republic of Turkey and the Republic of Algeria handle the subject of the struggle for independence that both countries experienced. The study was carried out through the document analysis from the qualitative research methods, which is suitable for reviewing and analysing written materials containing information about the events or phenomena that are aimed to be investigated. As a result, it has been revealed that there are also similarities in addition to differences between the Turkish national struggle and the Algerian national struggle. In this context, it was determined that the Turkish national struggle and Mustafa Kemal were admiringly followed and taken as an

¹ Uzman, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-posta: uzuner63@hotmail.com, ORCID:0000-0002-2187-0078

² Prof. Dr., Yalova Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, e-posta: mehmet.yildiz@yalova.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2067-7150

example by the Algerian national fighters, but that this was not reflected in the Algerian textbooks. One of the most essential reasons for this situation can be said to be the differentiation of the priorities of the two countries during the Cold War, when the struggle for independence in Algeria was intensified. In this context, it seems possible to say that Turkey's political stance, which may be considered exaggerated, is one of the decisive factors in the security concern that Turkey felt due to some requests in the framework of Soviet Union's expansionist foreign policy and settling its foreign policy compatible with the Western alliance system, North Atlantic Treaty Organization (NATO), due to its economic needs.

Keywords: Algeria National Struggle, Textbooks, Oppressed Nations, Turkish National Struggle

GİRİŞ

Orta Çağ'da Avrupa kıtasının içinde bulunduğu maddi ve manevi buhranların zorunlu hale getirdiği Kıta Avrupa'sı dışındaki arayışların en önemli sonucu Coğrafi Keşifler olmuştur. Keşiflerin sağladığı zenginliklerle Avrupalı devletlerin bilim ve teknik alanda elde ettikleri önemli gelişmeler, İngiltere'nin lokomotif işlev üstlendiği Sanayi Devrimi'nin de fitilini ateşlemiştir.

Sanayi Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan hammadde ve pazar arayışındaki rekabet, 18. ve 19. yüzyıllarda sanayileşmiş devletleri karşı karşıya getirmiştir. Sanayileşmiş devletler, oluşan bu rekabet ortamında ilgilerini, öncelikle hem doğal kaynağı bol hem de savunması zayıf olan yerler üzerinde yoğunlaştırmışlardır. Hedeflerin seçimindeki önemli etkenlerden biri de coğrafi yakınlık olmuştur. Hammadde ve pazar ihtiyacının karşılanmasına yönelik bu ilgi, bir süre sonra basit gerekçelerle gerçekleştirilen işgallere dönüşmüştür (Armaoğlu, 2010: 287-292).

Sanayileşmesini tamamlayan ilk devletlerden biri olan Fransa da aynı zamanda sömürgecilik yarışında gittikçe gerisine düştüğü İngiltere'ye karşı bir mevzi kazanma hesabıyla, bu özellikleri bünyesinde barındıran Cezayir'i 1830 yılında işgal etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bir eyaleti olan Cezayir, o dönemde Avrupa'ya önemli miktarda buğday ihraç etmektedir. Fransa da buğday ihracatının yapıldığı ülkelerin başında gelmektedir. Önceleri buğdayı, parasını sonra ödemek şartıyla alan Fransa; bir müddet sonra Cezayir'e buğday borcunu ödemeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine yaşanan birkaç olay bahanesiyle de burayı işgale başlamıştır (Armaoğlu, 2010: 287-290). Rusya'ya karşı kaybettiği savaştan dolayı (İnalcık, 2016, s. 271) içinde bulunduğu çıkmazın farkında olan Osmanlı Devleti, bu oldubitti karşısında herhangi bir fiili mücadeleyi göze alamamıştır. Milis gücü olarak örgütlenen bazı kanaat önderlerinin yürüttükleri direniş hareketleri ise kısa zamanda bastırılmıştır (Jorga, V, 2005:1840 vd.).

Fransa, işgal sonrası sömürgeleştirdiği Cezayir'in bütün kaynaklarını kullanarak gücünü artırmış ve kurduğu yapıyı koruyabilmek için en acımasız yöntemlere başvurmaktan çekinmemiştir. Buna rağmen Cezayir, Kasım 1954'te başlattığı sekiz yıllık milli mücadeleyi büyük bedeller ödeyerek zafere ulaştırmış ve 5 Temmuz 1962'de bağımsızlığına kavuşmuştur.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Osmanlı Devleti'nin, İslam dünyasının liderliğini üstlenmesini sağlayan ihtişamının kaybolması, Kuzey Afrika ve Doğu toplumları üzerindeki etkisini de zayıflatmış ve bu durumdan yararlanan kolonyalist devletler, bu bölgeleri zamanla sömürgeleştirmişlerdir. Bu şekilde sömürge veya yarı sömürge haline getirilmiş toplumlara sonradan “Mazlum Milletler” adı verilmiştir (Koloğlu, 2004: 12).

İçlerinde Cezayir'in de bulunduğu Kuzey Afrika toplumlarını da sömürgeleştiren emperyalistlere karşı yürütülen Türk Milli Mücadelesi, milli kültür ve kaynaklardan doğmasıyla özgün bir karakter taşımaktadır. Bu sebeple, işgalci devletlerle yapılan bu mücadele, aynı zamanda sömürge altındaki diğer mazlum milletler adına yapılan bir mücadele niteliği taşımaktadır (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, 1997: 44). Bu yönüyle Türk Milli Mücadelesi bağımsızlık mücadelesi veren Mazlum Milletlere örnek olmuştur.

Mazlum milletlerden biri olan Cezayirli, 1830'dan 1962'ye kadar yaklaşık 132 yıl gibi tarihin en uzun süreli işgallerinden birini yaşamıştır. Fransız işgaline karşı direnenler her türlü işkenceye ve soykırıma maruz bırakılmıştır. Cezayir, bağımsızlık mücadelesi veren mazlum milletler içinde en fazla kayba uğrayan ülke olarak da öne çıkmaktadır. Cezayir milli mücadelesinin, kamuoyunda diğer mazlum milletlere göre daha geniş yer tutmasının sebeplerinden birisinin de bu olduğu söylenebilir. Ayrıca Cezayir Milli Mücadelesi'ne ülkemizin yaptığı yardımlarla ilgili bilgiler de mevcuttur.

Milletlerin tarihinde yer alan en önemli olaylardan biri de bağımsızlık mücadeledir. Bu mücadelelerin kazanılması kadar, gelecek kuşaklara aktarılması da önem taşımaktadır. Okullar bu aktarımın yapıldığı en önemli mekânlar olduğu gibi ders kitapları da bu aktarımı yapan en önemli materyallerden biridir. Zaten ders kitapları, içerdikleri bilgilerle milli tarih bilinci oluşturan en önemli araçlar durumundadır (Köstüklü, 2001: 11-12). Ders kitaplarının insan yetiştirmede çok boyutlu ve işlevsel öneme sahip olduğunu belirten Tuğ (2017), devletlerin toplumsal düzen oluşturma ve vatandaşları, milli menfaatler doğrultusunda yetiştirme konularında ders kitaplarına çok büyük sorumluluklar yüklendiğini belirtmiştir (6-10).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve Cezayir Milli Mücadelelerinin ders kitaplarındaki işlenişlerinin karşılaştırılmasıdır. Bu çalışma ile Türk Milli Mücadele'sinin, Cezayir Milli Mücadelesi'ne etkisi, ortaya çıkış gerekçeleri ve hedefleri itibarıyla, her iki milli mücadelenin hazırlık, silahlı mücadele ve siyasal mücadele dönemlerinin benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesi “Türk Milli Mücadelesi'nin, Mazlum Milletlerden biri olan Cezayir'in milli mücadele sürecine etkisi, her iki milli mücadelenin benzerlik ve farklılıkları ders kitaplarına nasıl yansımıştır?” şeklinde oluşturulmuştur.

Alt problemler: Araştırmanın amacına uygun olarak, bu araştırmada ele alınacak alt problemler şu şekilde belirlenmiştir:

1. Türkiye Ortaokul Sosyal Bilgiler ve TCİTA ders kitaplarında Türk Milli Mücadele'sinin hazırlık döneminin işlenişi ile Cezayir tarih ders kitaplarında Cezayir Milli Mücadele'sinin hazırlık döneminin işlenişi nasıldır?
2. Türkiye Ortaokul Sosyal Bilgiler ve TCİTA ders kitaplarında Türk Milli Mücadele'sinin silahlı mücadele döneminin işlenişi ile Cezayir tarih ders kitaplarında Cezayir Milli Mücadele'sinin silahlı mücadele döneminin işlenişi nasıldır?
3. Türkiye Ortaokul Sosyal Bilgiler ve TCİTA ders kitaplarında Türk Milli Mücadele'sinin siyasal mücadele döneminin işlenişi ile Cezayir tarih ders kitaplarında Cezayir Milli Mücadele'sinin siyasal mücadele döneminin işlenişi nasıldır?
4. Uluslararası ilişkiler çerçevesinde, Türkiye ve Cezayir milli mücadelelerine karşılıklı olarak ders kitaplarında yer verilme/verilmeme durumu nasıl değerlendirilebilir?

YÖNTEM

Türkiye ve Cezayir Milli Mücadelelerinin ortaokul sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarına yansımalarının karşılaştırmalı olarak ele alındığı bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte veya halen var olan bir durumu var olduğu haliyle betimlemektedir. Var olan bir durumu tasvir ettiğinden, çalışmada bu model tercih edilmiştir (Karasar, 2012: 183). Bu model aracılığıyla elde edilen veriler okuyucuya, bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde sunmak üzere analiz edilmiştir. Bu işlem için önce veriler betimlenmiş sonra da bu betimlemelerden birtakım sonuçlara ulaşılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:256).

Tarama modeli hem nicel hem de nitel araştırmalarda kullanılabilen bir modeldir. Bu çalışma nitel araştırma prosedürlerine uygun olarak sosyal bilimlerdeki araştırmalarda sıklıkla kullanılan doküman incelemesi yöntemi ile yürütülmüştür. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olay veya olgularla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesini ve analiz edilmesini esas almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:217).

Bir araştırmada hangi dokümanın veri kaynağı olarak kullanılabileceği, araştırmanın problemi doğrultusunda belirlenmektedir. Nitekim bu çalışmada,

Türkiye Cumhuriyeti ortaokullarında okutulan,

- Sosyal Bilgiler 5. sınıf,
- Sosyal Bilgiler 7. sınıf,
- T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. sınıf ders kitapları ile

Cezayir Cumhuriyeti ilkokullarında okutulan,

- Tarih 3. sınıf ders kitabı
- Tarih 5. sınıf ders kitabı

Cezayir Cumhuriyeti ortaokullarında okutulan,

- Tarih 1. sınıf ders kitabı
- Tarih 4. sınıf ders kitapları veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

Cezayir bağımsızlık mücadelesinin yer aldığı Cezayir Tarih ders kitapları Arapça olduğu için Türkçeye çevrilmiştir. Türk milli mücadelesinin yer aldığı sosyal bilgiler ve TCİTA ders kitapları ile Cezayir milli mücadelesinin yer aldığı tarih ders kitapları analiz edilmiştir. Daha sonra iki ülke için elde edilen veriler, bu tip çalışmalarda uygulanan yöntemle ilgili kalınarak (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 256) karşılaştırmalı olarak yorumlanarak sonuçlara ulaşılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Türkiye Ortaokul Sosyal Bilgiler ve TCİTA Ders Kitapları ile Cezayir Tarih Ders Kitaplarında İki Milli Mücadelenin Hazırlık Dönemlerinin İşlenişinin Karşılaştırılması

Türk Milli Mücadelesi'nin hazırlık döneminin, Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı sonucunda yenilgiye uğraması, İtilaf Devletleri ile Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalaması ve antlaşma sonrasında Osmanlı Devleti'nin topraklarının işgal edilmesi ile başladığı belirtilmiştir. Cezayir'de ise dönem, Fransa'nın 1830'da 'Yelpaze Olayını' bahane ederek Cezayir'e saldırması; Cezayir yöneticisi Dayı Hüseyin ile Cezayir'in teslim oluşunu belgeleyen bir antlaşma imzalanmasının ardından gerçekleşen işgallerle başlatılmaktadır.

İşgalci güçler olarak Türk Milli Mücadelesi'nde birden fazla devletin oluşturduğu İtilaf Devletleri grubu; Cezayir Milli Mücadelesi'nde ise sadece Fransa olduğu ifade edilmiştir.

İtilaf Devletlerinin, Anadolu'nun tamamını işgal edemedikleri ve ülkede bir sömürge yönetimi kuramadıkları ifade edilmiştir. Cezayir'de ise Dayı Hüseyin'den sonra bazı yöneticilerle kabile liderlerinin Fransızlara karşı yürüttükleri mücadelenin genel bir direniş karakteri kazanamaması dolayısıyla başarı sağlanamadığı; bunun sonucunda ülkenin Fransa tarafından tamamen işgal edildiği anlatılmış ve uzun yıllar sömürge düzeniyle yönetildiği belirtilmiştir.

Türk Milli Mücadelesi'nin hazırlık döneminde İtilaf Devletlerinin işgalleri, işgallere karşı hazırlıklar ve direnişin 2-3 yıl içinde gerçekleştiği belirtilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesinin hazırlık döneminde ise Cezayir halkının işgallere karşı topyekûn mücadelesinin işgalden yaklaşık 100 yıl sonra oluşmaya başladığı ifade edilmiştir.

Türk milletinin bağımsızlığını kaybetmemek için işgallere karşı çıktığı; buna mukabil Cezayir halkının milli mücadelesinin başlangıçta Fransızlarla olan eşitsizliklerin giderilmesi konusuna odaklandığı belirtilmiştir. Eşitlik isteğiyle başlayan mücadelenin zamanla bağımsızlık mücadelesine dönüştüğü anlatılmıştır. Bağımsızlık fikrinin oluşmasında Wilson Prensiplerinin, Fransa'nın 2. Dünya Savaşı'nda Almanya tarafından işgal edilmesinin, Cezayirlilerin zihninde oluşturduğu 'mağlup edilebilir Fransa' algısının ve bağımsızlık mücadelesi veren Fas, Tunus ve diğer milletlerin etkili olduğu vurgulanmıştır.

Türk Milli Mücadelesi'nin hazırlık döneminde, işgaller karşısındaki teşkilatlanmanın Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri öncülüğünde gerçekleştiği ifade edilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi'nin hazırlık döneminde ise örgütlenmenin, bazı liderler tarafından kurulan siyasi parti, dernek, kulüp, işçi federasyonları ile yayımlanan gazete ve dergi gibi basın yayın organları yoluyla gerçekleştiği ifade edilmiştir.

Anadolu’da kurulan bu cemiyetlerin milli cemiyetler olduğu; bölgesel faaliyet gösterdikleri ve amaçlarının bağımsızlık olduğu vurgulanmıştır. Cezayir’deki teşkilatlanmalarda ise başlangıçtaki hedefin eşit haklar elde etmek olduğu ve zamanla bağımsızlık mücadelesine dönüştüğü vurgulanmıştır.

Anadolu’da kurulan kurtuluş yanlısı milli cemiyetlere karşılık, azınlıklar veya bağımsızlık taraftarı olmayan unsurlar tarafından da bazı cemiyetler kurulduğu ve bunların zararlı cemiyetler olduğu anlatılmıştır. Cezayir’de ise bu dönemde teşkilatlanan gruplar arasında fikir ayrılıklarının olduğu belirtilmiştir. Bu oluşumların bazılarının bağımsızlık yanlısı oldukları; bazılarının Fransa yönetiminde eşit haklara sahip federatif bir yapıyı hedefledikleri; bazılarının da Arap-İslami kimliği canlı tutmayı amaçladıkları belirtilmiştir ancak bağımsızlık istemeyen teşkilatların zararlı oldukları ifade edilmemiştir.

Türk Milli Mücadelesi’nin hazırlık döneminde, milli cemiyetlerin faaliyet gösterdikleri bölgelerde işgallere karşı mücadele etmek için eli silah tutan herkesin teşkilatlandığı; oluşan bu yapıya Kuvâ-yı Milliye denildiği belirtilmiştir. Bir müddet sonra Kuvâ-yı Milliye birliklerinin düşmanla mücadelede yetersiz kalacağı öngörülerek düzenli ordunun oluşturulmaya başlandığı anlatılmıştır. Cezayir Milli Mücadelesi’nin hazırlık döneminde ise Halk Partisi bünyesinde Özel Örgüt adında silahlı bir teşkilatın oluşturulduğu anlatılmıştır. Ayrıca Özel Örgüt’ün dışında gönüllülerden oluşan ve siyasi partilerle bağlantılı hareket eden milis kuvvetlerinin bulunduğu; 1956’da ise Ulusal Kurtuluş Ordusu’nun (FLN) kurulduğu anlatılmıştır.

Türk Milli Mücadelesi’nin hazırlık döneminde ağırlıklı olarak, milli mücadele liderlerinden Mustafa Kemal Paşa’nın faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir. Türk Milli Mücadelesi’nin Rauf Bey, Ali Fuat Paşa, Kâzım Karabekir, Bekir Sami Bey gibi diğer liderlerinin de ismi zikredilmişse de özellikle M. Kemal’in bu dönemdeki liderliği üzerinde durulmuştur. Ortaokul 8. sınıf TCİTA ders kitabında M. Kemal’in yaptığı çalışmalara ait görsellere sıkça yer verilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi’nin hazırlık döneminde ise birden fazla lidere yer verilmiştir. Siyasi ve fikri olarak Mesali Hac, Ferhat Abbas ve Abdülhamit bin Badis anlatılmıştır. Silahlı mücadele boyutuna geçildiğinde ise Ahmet bin Bella, Kerim Bilkasım, Didoş Murad, Arabi bin Mehdi, Cemile Buhayra gibi farklı birçok liderin tanıtımına yer verilmiştir. Özellikle tek bir lider ön plana çıkarılmamıştır. Ortaokul 4. sınıf tarih ders kitabında bu liderlere ait görsellere de yer verilmiştir.

Türk Milli Mücadelesi’nin hazırlık döneminde M. Kemal Paşa’nın yapmış olduğu kongrelere değinilmiştir. Yayımlanan genelgelerde ve yapılan kongrelerde tam bağımsızlık hedefi vurgulanmış ve bunun için işgalcilerle mücadele edileceği belirtilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesinin hazırlık döneminde de özellikle siyasi partilerin bünyesinde gerçekleştirilen toplantıların tanıtımına yer verilmiştir. Örnek olarak 1954’te 22 mücahidin katılımıyla bir toplantının yapıldığı ve toplantı sonunda silahlı mücadele kararının alındığı anlatılmıştır.

Türk Milli Mücadelesi’nin hazırlık döneminde yapılan Erzurum Kongresi’nde, milli mücadelenin yürütme organı olarak oluşturulan Temsil Heyeti’nin (Heyet-i Temsiliye) bir hükümet gibi çalıştığı anlatılmıştır. Sivas Kongresi’nde, bütün milli cemiyetlerin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirildiği ifade edilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi’nin hazırlık döneminde ise farklı siyasi hareketler arasında geciken birliğin, Cezayir

Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde, 1956'da yapılan Sumam Toplantısında, devrim için faaliyet gösteren bütün siyasi hareketlerin Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) adı altında birleşmeleri ve devrimin tek elden idare edilmeye başlanmasıyla temin edildiği belirtilmiştir. Bu gelişmenin tamamlayıcı bir adımı olarak 1958'de, Ulusal Kurtuluş Cephesi tarafından Cezayir Cumhuriyeti Geçici Hükümeti'nin kurulduğu belirtilmiştir.

Türk Milli Mücadelesi'nin hazırlık döneminde yapılan Sivas Kongresi'nde milli mücadelenin yayın organı olan İrade-i Milliye gazetesinin çıkarıldığı anlatılmıştır. Cezayir'deki milli mücadelenin silahlı mücadele döneminde ise Mücahid gazetesi ile Cezayir'in Sesi Radyosunun kurulduğu belirtilmiştir.

Türk Milli Mücadelesi'nin hazırlık döneminde yapılan çalışmaların Anadolu'da gerçekleştirildiği; Milli Mücadele liderlerinin, Anadolu'nun işgal edilmemiş güvenli yerlerinde faaliyetler gösterdikleri ifade edilmiştir. Temsil Heyeti'nin Erzurum Kongresi'nde oluşturulduğu, daha sonra Sivas'a, oradan da Ankara'ya geldiği anlatılmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin (BMM) Ankara'da açıldığı ifade edilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi'nin hazırlık döneminde ise Fransız yönetimi, Cezayir'in her tarafına hâkim olduğu için yapılan çalışmaların birçoğunun Mısır'dan yönetildiği ifade edilmiş; bu çerçevede Cezayir Cumhuriyeti Geçici Hükümeti'nin de Kahire'de kurulduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, Mısır lideri Cemal Abdülnasır'ın Cezayir Milli Mücadelesi'ne destek verdiği vurgulanmıştır.

Türk Milli Mücadelesi'nin hazırlık döneminde, BMM'ye karşı çıkarılan birtakım ayaklanmalara yer verilmiştir. Milli mücadeleyi engellemek için Osmanlı Hükümeti, İtilaf Devletleri ve bazı Kuvâ-yı Milliye liderleri tarafından çıkarılan bu ayaklanmaların büyük çoğunluğunun Kuvâ-yı Milliye birlikleri, bazılarının da düzenli ordu tarafından bastırıldığı anlatılmıştır. Ayrıca BMM'nin, ayaklanmalara karşı mücadele etmek üzere aldığı bazı tedbirlere yer verilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi'nin hazırlık döneminde ise milli mücadeleciler arasında bazı fikir ayrılıklarının olduğu belirtilmiştir. Ancak bu fikir ayrılıklarının birbirlerine karşı silahlı bir mücadeleye dönüştüğünden söz edilmemiştir. Bu dönemde Cezayir'de hâkim olan Fransız yönetimi tarafından, milli mücadelecilere karşı her türlü baskı, şiddet, tutuklama, işkence ve engellemelere başvurulduğu ifade edilmiştir.

Türk Milli Mücadelesi'nin hazırlık döneminde Anadolu'da, Osmanlı Hükümeti ve BMM Hükümeti olarak iki siyasi otoritenin var olduğu ifade edilmiştir. İşgalci İtilaf Devletlerinin kendi çıkarları gereği Osmanlı Hükümeti ile görüşmeler yaptığı ve antlaşmalar imzaladığı anlatılmıştır. 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması'nın TBMM Hükümeti tarafından kesinlikle kabul edilmediği anlatılmıştır. Cezayir Milli Mücadelesinin hazırlık döneminde ise Fransız sömürge yönetiminin, mutlak siyasi otorite olarak Cezayir'de tam bir hakimiyet kurduğu ifade edilmiştir. Bu dönemde, milli mücadeleciler arasında siyasal birlik oluşturma çabaları başladı; bu girişimin, silahlı mücadele döneminde yapılan Sumam Toplantısı'nda, tüm siyasi faaliyetlerin Ulusal Kurtuluş Cephesi adı altında birleşerek siyasi otorite şeklini almasıyla sonuca ulaştığı anlatılmıştır. Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin de bu gelişmenin bir neticesi olarak 1958'de, Cezayir Cumhuriyeti Geçici Hükümeti'ni kurduğu belirtilmiştir.

Türkiye, Ortaokul Sosyal Bilgiler ve TCİTA Ders Kitapları ile Cezayir Tarih Ders Kitaplarında, İki Milli Mücadelenin Silahlı Mücadele Dönemlerinin İşlenişinin Karşılaştırılması

Türk Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde, işgalleri durdurmak ve vatani kurtarmak için Türk milletinin, 'Ya istiklâl, ya ölüm!' parolasıyla topyekûn bir mücadeleye başladığı anlatılmıştır. Cezayir Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminin ise 1 Kasım 1954'te yayımlanan beyanname ile başladığı ifade edilmiştir. Kurtuluş Devrimi'nin amacının 5 Temmuz 1830'da düşen Cezayir Devleti'ni yeniden diriltmek olduğu anlatılmıştır.

Türk Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminin başlangıcında, Kuvâ-yı Milliye birliklerinin düzenli orduya dönüştürüldüğü ve mücadelenin bu düzenli orduyla sürdürüldüğü belirtilmiştir. Cezayir'de ise Kurtuluş Devrimi'nin başlangıç zamanlarında siyasi parti vb. oluşumların bünyesinde örgütlenen silahlı gruplar mücadeleyi sürdürmüşlerdir. Daha sonra 1954 yılında kurulan ve 1956'daki Sumam Toplantısı'nda bütün siyasi faaliyetleri bünyesinde toplayan Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin, silahlı mücadeleyi yürütmek üzere 1956'da Ulusal Kurtuluş Ordusu'nu (ALN) oluşturduğu anlatılmıştır.

Türk Milli Mücadelesi'nin başka herhangi bir milli mücadeleyi örnek aldığı ifade edilmemiştir. Cezayir Milli Mücadelesi'nin ise Fas, Tunus ve dünyanın daha başka bölgelerinde bağımsızlık için ortaya çıkan silahlı hareketlerden etkilendiği belirtilmiştir.

Türk silahlı mücadelesinin genel olarak cephe savaşı şeklinde gerçekleştiği; Anadolu'nun işgal edilmemiş yerlerinde bulunan askeri kuvvetlerin, işgalcileri yenilgiye uğratarak işgal edilen yerleri kurtarması şeklinde yürütüldüğü ifade edilmiştir. Cezayir silahlı mücadelesinin ise Fransız sömürge yönetimi tüm yurttaki hâkim olduğu; Cezayirli için işgal edilmemiş bir alan bırakmadığı için cephe savaşı şeklinde değil daha çok vur-kaç taktiği, sabotaj, gece saldırıları vb. faaliyetlerle gerçekleştiği anlatılmıştır.

Türkiye, Ortaokul Sosyal Bilgiler ve TCİTA ders kitabında, Türk Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde sürdürülen mücadeleler ve savaşların yapıldığı yerlerin haritalarına yer verilmiştir. İşgalcilere karşı mücadele eden ordu birlikleri ve komutanları hakkında verilen bilgilerle konu pekiştirilmiştir. Bu çerçevede Türk Milli Mücadelesi'nin liderlerinin özgeçmişlerine, elde ettikleri başarıları ve bu liderlerin fotoğraflarına yer verilmiştir. Cezayir tarih ders kitaplarında da Cezayir Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde sürdürülen mücadeleler ve çatışmaların yapıldığı yerlerin haritalarına yer verilmiştir. Sömürgeci Fransa'ya karşı mücadele eden mücahitler ve komutanları hakkında bilgi verilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi'nin liderlerinin özgeçmişleri ve fotoğraflarıyla konu pekiştirilmeye çalışılmıştır.

Türk Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde verilen bilgilerden biri de askeri zaferlerdir. Bu zaferlere, tetiklediği gelişmelere de ilave olarak yer verilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde de aynı şekilde, elde edilen askeri başarılar ve mücadele önderleri hakkında bilgiler anlatılmıştır.

Türk Milli Mücadelesi'nde elde edilen askeri başarıların, BMM'nin ulusal ve uluslararası alandaki saygınlığını önemli ölçüde artırdığı vurgulanmış; ayrıca askeri zaferlerin temin ettiği antlaşmalardan ve işgalcilerin dünya kamuoyundaki itibarlarının zedelenmesinden

bahsedilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi'nde de benzer gelişmelerin yaşandığı, elde edilen askeri başarılarından sonra milli mücadele liderlerinin çalışmalarıyla Cezayir davasının uluslararası alana taşınması örneği üzerinden anlatılmıştır. Bu gelişmelerin, Fransa'nın dünya kamuoyundaki itibarını zedelediği belirtilmiştir. Nitekim yapılan çalışmalarla, Cezayir Kurtuluş Devrimi'nin uluslararası alanda tanındığı ve destek bulduğu değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Türk Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde elde edilen askeri zaferleri takiben işgalci İtilaf Devletleri'nin anlaşma önerilerinin, BMM yetkilileri tarafından reddedildiği ve tam bağımsızlığa kadar savaşa devam edileceğinin ifade edildiği anlatılmıştır. Cezayir Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde de elde edilen askeri başarıları müteakip, Fransa'nın bir taraftan çeşitli kanuni düzenlemeleri yürürlüğe koyduğu; diğer taraftan da her türlü baskı, şiddet, tutuklama, işkence ve katliamlarla Cezayirlileri mücadelelerinden vazgeçirmeye çalıştığı belirtilmiştir. Bu tedbirlere karşılık Cezayirlilerin, bağımsızlığa ulaşmaya kadar mücadeleye devam edeceklerini vurguladıkları ifade edilmiştir.

Türk Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde, Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği sıralarda milli mücadele ruhunun yansıtılması, milli birlik ve beraberlik duygusunun güçlendirilmesi amacıyla milli marşın yazıldığı belirtilmiştir. İstiklal Marşı olarak adlandırılan bu marşın, M. Akif Ersoy tarafından yazıldığı ifade edilmiş ve M. Akif Ersoy'un özgeçmişine ve fotoğrafına yer verilmiştir. Aynı şekilde Cezayir milli marşının da Cezayir Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde, Kurtuluş Devrimi'nin devam ettiği sıralarda yazıldığı anlatılmıştır. *Kasemen* (قسماً) [Söz Veriyoruz/Yemin Olsun] adlı milli marşın Müftü Zekeriya tarafından yazıldığı ifade edilmiş; Müftü Zekeriya'nın özgeçmişine ve fotoğrafına yer verilmiştir.

Türk Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde BMM'de, Kurtuluş Savaşı ile ilgili çeşitli toplantıların yapıldığı anlatılmıştır. Kütahya-Eskişehir Muharebelerinden sonra alınacak tedbirleri görüşmek üzere BMM'de çok hararetli tartışmaların yaşandığı; bunun sonucunda Başkomutanlık Yasası'nın çıkarıldığı belirtilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde de Kurtuluş Devrimi ile ilgili toplantılar yapıldığı belirtilmiştir. 1956'da yapılan Sumam Toplantısı'nda, bütün siyasal faaliyetlerin Ulusal Kurtuluş Cephesi adı altında birleştiği anlatılmıştır. Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (FLN) silahlı kanadını oluşturan Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun (ALN) da Sumam Toplantısı'nda oluşturulduğu belirtilmiştir. Türk Milli Mücadelesi'nde ulusal hareketlerin birleştirilmesi, Cezayir'deki gibi silahlı mücadele döneminde değil, hazırlık döneminde gerçekleştirilmiştir.

Türk Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde BMM Hükümeti ile İtilaf Devletlerini oluşturan bazı devletler arasında anlaşmalar yapıldığı ifade edilmiştir. İmzalanan bu anlaşmalar üzerine bu devletlerin işgal ettikleri yerleri terk ettiği ve İtilaf Devletleri grubunda çözümler meydana geldiği belirtilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde ise sadece Fransa ile mücadele edildiği ifade edilmiştir. Bu dönemde, Fransa ile imzalanan herhangi bir anlaşmadan bahsedilmemiştir.

Türk Milli Mücadelesi'nin hazırlık döneminde, İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye gazeteleri ile Anadolu Ajansı'nın kurulduğu anlatılmıştır. Bu basın-yayın kuruluşları silahlı mücadele döneminden önce kurulmuştur. Cezayir Milli Mücadelesi'nde ise Kurtuluş Devrimi'nin

başarılarının halka duyurulması amacıyla Mücahid Gazetesi ve Cezayir'in Sesi Radyosu'nun silahlı mücadele döneminde kurulduğu belirtilmiştir.

Türk Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde ordunun ihtiyaçlarını halktan karşılamak için Tekâlîf-i Milliye Emirlerinin yayımlandığı belirtilmiş; bu yardımları toplamak ve orduya ulaştırmak için Tekâlîf-i Milliye Komisyonlarının kurulduğu anlatılmıştır. Cezayir Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde ise Kurtuluş Devrimi'ne maddi yardım toplamak için işçi ve öğrenci federasyonlarının kurulduğu ifade edilmiştir.

Türkiye Ortaokul Sosyal Bilgiler ve TCİTA Ders Kitapları ile Cezayir Tarih Ders Kitaplarında İki Milli Mücadelenin Siyasal Mücadele Dönemlerinin İşlenişinin Karşılaştırılması

Türk Milli Mücadelesi'nin siyasal mücadele döneminin, silahlı mücadele döneminde başladığı ifade edilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi'nin siyasal mücadele döneminin de aynı şekilde silahlı mücadele döneminde başladığı; dolayısıyla silahlı mücadele ile siyasal mücadelenin eşzamanlı yapıldığı ifade edilmiştir.

Türk Milli Mücadelesi tek bir devlete karşı yapılmadığı için siyasal mücadelenin de tek bir devlete karşı değil, birden fazla devlete karşı yürütüldüğü belirtilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi ise sadece Fransa'ya karşı yapıldığı için, siyasal mücadelenin de Fransa'ya karşı yürütüldüğü anlatılmıştır.

Türk Milli Mücadelesi'nin silahlı mücadele döneminde BMM Hükümeti temsilcileri ile İtilaf Devletlerinin, Londra Konferansı'nda görüşmeler yaptığı ifade edilmiştir. BMM Hükümeti temsilcilerinin Londra Konferansı'nda, uluslararası alanda tanınmayı ve mücadelelerini tanıtmayı amaçladıkları belirtilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi'nin siyasal mücadele döneminde de Kurtuluş Devrimi liderlerinin, 1956'da Bandung Konferansı'na katılarak mücadelelerini uluslararası alanda duyurmayı hedefledikleri anlatılmıştır.

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İtilaf Devletlerinin Anadolu'da işgallere başladığı; ancak burada sömürge yönetimi tesis edemedikleri anlatılmıştır. Buna karşılık Fransa'nın Cezayir'de kurduğu sömürge yönetiminin, 100 yılı aşkın bir süre devam ettiği belirtilmiştir.

Anadolu'da uzun yılları kapsayan bir sömürge yönetimi kurulmadığı için Türk Milli Mücadelesi dünya kamuoyunda, herhangi bir devletin iç meselesi olarak algılanmamıştır. Türk Milli Mücadelesi liderleri de böyle bir algı olmadığı için bu yönde bir girişimde bulunmamışlardır. Cezayir'de ise Kurtuluş Devrimi başladığında dünya kamuoyunun büyük çoğunluğunun, bu olayların Fransa'nın bir iç meselesi olduğu görüşünü savunduğu belirtilmiştir. Cezayir Milli Mücadele liderlerinin de bu meselenin Fransa'nın bir iç meselesi değil, sömürülen bir milletin bağımsızlık mücadelesi olduğunu dünya kamuoyuna duyurmaya çalıştıkları ifade edilmiştir.

Türk Milli Mücadelesi'nin siyasal mücadele döneminde, Milletler Cemiyeti teşkilatının bulunduğu anlatılmış; ancak Türk siyasal mücadelesinin daha çok Türk Milli Mücadelesi'nden etkilenen devletlerin katıldığı platformlarda yürütüldüğü belirtilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi'nin siyasal mücadele döneminde ise dünyanın birçok ülkesinin üye olduğu BM,

NATO vb. uluslararası teşkilatlar bulunmaktadır. Cezayir Milli Mücadelesi liderleri Cezayir meselesini BM gündemine taşımış ve BM üyesi ülkelerin desteğini almaya çalışmışlardır. Bu şekilde Fransa üzerinde baskı oluşturarak siyasal mücadelelerinde mesafe almaya yönelmişlerdir. Dolayısıyla siyasal mücadele açısından iki milli mücadele farklılık göstermektedir.

Türk Milli Mücadelesi'nin siyasal mücadele döneminde, işgalci devletlerin bazılarıyla TBMM arasında antlaşmaların yapıldığı belirtilmiştir. Yapılan bu antlaşmalarla İtilaf Devletleri grubunun mücadele inancı zayıflatılarak çözümleri sağlanmıştır. İşgalcileri yurttan tamamen atana kadar mücadeleye devam edildiği anlatılmıştır. Cezayir Milli Mücadelesi'nin siyasal mücadele döneminde ise Kurtuluş Devrimi liderleri ve Fransa arasında herhangi bir antlaşmadan bahsedilmemiştir. Fransa egemen konumda olduğundan, halkın birliğini bozarak Kurtuluş Devrimi'ni sonuçsuz bırakmak için çeşitli zamanlarda Cezayirlilerin haklarını genişleten yasalar çıkardığına; ancak bu oyunların tutmadığı ve Milli Mücadele yanlılarının mücadelesini, bağımsızlık sağlanana kadar sürdürdükleri anlatılmıştır.

Türk Milli Mücadelesi'nin siyasal mücadele döneminde, TBMM ile İtilaf Devletleri arasında 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla silahlı mücadelenin sona erdiği anlatılmıştır. Daha sonra taraflar arasında görüşmeler yapıldığı ve 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalandığı ifade edilmiştir. Lozan Antlaşması sonucunda savaş tazminatı, sınırlar, boğazlar, adalar, azınlıklar, kapitülasyonlar ve Osmanlı borçları gibi konuların karara bağlandığı belirtilmiştir. Cezayir Milli Mücadelesi'nin siyasal mücadele döneminde de Ulusal Kurtuluş Cephesi ile Fransa Hükümeti arasında 19 Mart 1962'de Evian Antlaşması'nın imzalanmasıyla silahlı mücadelenin sona erdiği anlatılmıştır. Antlaşma gereğince Cezayir'de 1 Temmuz 1962'de bağımsızlık için referandum yapıldığı, bağımsızlık için %97,5 evet oyu çıktığı belirtilmiştir. Hemen ardından 3 Temmuz 1962'de Fransa'nın, Cezayir'in bağımsız olduğunu ilan ettiği anlatılmıştır. Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin, 5 Temmuz 1962'de yenilgisinin hüznünü gidermek için Cezayir'in bağımsızlığını 5 Temmuz 1962'de ilan ettiği belirtilmiştir. Türk Milli Mücadelesi'nin siyasal mücadele döneminde ise bağımsızlık için referandum yapılmasına ihtiyaç duyulmamıştır.

Bu tespitlerden de anlaşılacağı gibi inceleme konusu ders kitaplarında, her iki devletin karşılıklı olarak birbirlerinin milli mücadelelerine yeteri kadar yer vermediği görülmektedir. Bunun sebepleri araştırıldığında karşımıza, öncelikle uluslararası ilişkiler ortamındaki yeni denge arayışları ile bu dengenin taraflarını oluşturan yeni bloklaşmalara bağlı gelişmeler çıkmaktadır.

Türkiye ve Cezayir Milli Mücadelelerinin Ders Kitaplarında Karşılıklı Olarak Yeterli Ölçüde Yer Almayışının Uluslararası İlişkiler Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Uluslararası ilişkiler sisteminde 1950'li yıllardan itibaren şiddeti, yoğunluğu ve kapsamı gittikçe artan ve vaat edilenin aksine sonu diktatörlüklerle bitecek olan bağımsızlık savaşları; bu gelişmeyle de ilişkili olarak bir taraftan Soğuk Savaş adını alacak olan çatışmaların yaşanacağı iki kutuplu dünya düzeni ve diğer yandan Bağlantısızlar Hareketi olarak adlandırılacak daha farklı bir eğilim sahne almıştır. Soğuk Savaş döneminin bu kamplaşmalarında, zamanla NATO üyesi Batılı ülkeler Birinci Dünya; Varşova Paktı'na bağlı Doğu Bloku ülkeleri İkinci Dünya ve sömürgeci yeni kurtulan bağlantısız ülkeler Üçüncü Dünya olarak adlandırılmıştır. Fransa'ya

karşı kurtuluş mücadelesi veren Cezayir, bu kamplaşmaların şekillendirdiği uluslararası ilişkiler ortamında en sıcak çatışma alanlarından biri olmuştur.

Aynı dönemde, Cezayir ve Türkiye'nin varlıklarını korumaya yönelik stratejik hedefleri ve öncelikleri ise farklı olmanın ötesinde belli oranda çatışan bir nitelik arz etmektedir.

Türkiye Sovyet Rusya'nın, 1945'ten itibaren Boğazlarla Kars ve Ardahan üzerindeki taleplerinden kaynaklanan güvenlik endişeleri ve ekonomik ihtiyaçları dolayısıyla kararlı bir şekilde Batılı devletlerle ittifaka yönelmiştir. Batılı devletler de Komünizm'e karşı jeostratejik ve jeopolitik öneminden dolayı bu talebe sıcak bakmışlardır. Taraflar arasındaki yakınlaşmada en somut adım ABD'nin, 12 Mart 1947'de ilan ettiği Truman Doktrini ile Türkiye'nin güvenlik endişesini onaylamasının ardından, Soğuk Savaş dönemine geçişi de simgeleyen ve esasında Avrupa'nın genel anlamda kalkınmasını hedefleyen Marshall Planı'na, 5 Haziran 1947'de Türkiye'nin de dahil edilmesiyle atılmıştır (Turan, Barlas, 2004: 153-154; Bağcı, 2004: 193-197; Al, 2014: 121). Bu adımlara karşılık Türkiye de dış politikasını Batı ve 4 Nisan 1949'da kurulmuş olan NATO ile tamamen uyumlu bir yörüngeye oturtmaya yöneldiğini simgeleyen tarihi gelişmelere imza atmıştır. Bunların ilki Türkiye'nin, 1949'da İsrail'i tanıyan ilk Müslüman devlet olmasıydı. Bunu, 1950 yılında Kore'ye asker gönderilmesi takip etmiştir. Nihayet bu manevralar bir şekilde sonuç vermiş ve Türkiye, 1951'de NATO'ya üye olmuştur (Turan, Barlas, 2004: 153-156; Sönmezoğlu, 2004: 551-552; Yavuz, 2004: 239).

Gerçekten de Cezayir Kurtuluş Savaşı'nın yoğunluk ve ivme kazandığı soğuk savaş döneminde Türkiye, ittifaka girişinin ilk yıllarından itibaren çıkarlarının NATO ittifakının çıkarlarıyla tamamen örtüştüğü varsayımına dayalı bir dış politika takip etmiş; dolayısıyla Arap ve Afrika ülkeleriyle olan ilişkiler, Batı ittifakı ile ilgili sorumlulukların bir türevi durumunda kalmıştır. Zamanla NATO'dan çok NATO'cu bir görüntüye dönüşen bu tek yanlı dış politika, Türkiye'nin Ortadoğu'da Araplardan uzaklaşmasına; çoğunluğunu Arapların oluşturduğu bölge ülkelerinin Türkiye'yi, Batı'nın çıkarlarının taşıyıcısı bir ülke olarak algılamalarına ve iki kesim arasındaki ilişkilerin ciddi manada bozulmasına yol açmıştır. Türkiye'nin bu politik yaklaşımı, özellikle Cezayir örneğinde somutlaşmış ve bu konuda, adeta Fransa'dan daha fazla Fransız kalan bir görünüm kazanmıştır.

Dekolonizasyon sürecinin önemli aktörlerinden Cezayir ise büyük ölçüde Türk Kurtuluş Savaşı yıllarındaki siyasi ve diplomatik şartlara benzer bir ortamın içindeydi ve uluslararası sistemdeki söylem ve eylemlerini de bu anlayışa uygun olarak düzenlemeye çalışmıştır. Bu çerçevede, dış politikasında önceliği, 1950'li yıllardan itibaren başladığı örgütlenme çalışmalarını 1955 Bandung Konferansı'ndan sonraki Belgrad Konferansı'nda (1961) tamamladıktan sonra Bağlantısızlar/Bağlantısızlık Hareketi adıyla örgütlenen ülkelerle ve antiemperyalist söylemleriyle öne çıkarak sömürgeci kurtuluş sürecindeki ülkelerin taleplerini büyük ölçüde destekleyen ve kuruluşunu 14 Mayıs 1955'te tamamlayan Sovyet Rusya liderliğindeki Varşova Paktı ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye vermiştir.

İki ülkenin dış politika yaklaşımlarındaki bu farklılık, tabiatıyla pek çok konuda diplomatik çatışmayı da beraberinde getirmiştir. Nitekim Türkiye, Bağlantısızlar Hareketi oluşturma yönündeki ilk girişim olan Bandung Konferansı'ndan itibaren (18-24 Nisan 1955) 1960-1961 yıllarına kadar Cezayir ile ilgili hayati oylamalarda Fransa'nın yanında yer almıştır.

Türkiye'nin bu tavrı gerek Arap ülkeleriyle gerekse Cezayir ile uzun sürecek bir soğukluğun oluşmasında en önemli etkenlerden biri olmuştur. Türkiye'nin, bazen Yunanistan'ın bile gerisinde kaldığı bu oylamalarda Asya ve Afrika ülkeleriyle Varşova Paktı üyeleri ise çoğunlukla Cezayir'in yanında yer almışlardır (Çiftçi, 2010: 265; Bostanoğlu, 1999: 334-337; Gönübol, Sar, 1977: 321-323). Kaldı ki zaten daha öncesinde, 1924'te hilafetin ilga edilerek akabinde devletin laikleştirilmesi, dünyanın oldukça geniş coğrafyasında olduğu gibi Arapların ve Kuzey Afrika'daki ülkelerin Türkiye'ye yönelik bakışını olumsuz etkilemiştir (Sander, 2013: 227; Gönübol, Sar, 1977: 95; Arı, 2008: 355).

Bununla birlikte Menderes Hükümeti, Cezayir bağımsızlık hareketine destek için el altından, biri 1957'de ve diğeri 1959'da olmak üzere silah yardımıyla bulunmuştur (Balcı, 2017: 117; Kösebalaban, 2011: 81; Tepeciklioğlu, 2012: 72-73; Ataöv, 1977: 133-134).

1960'tan itibaren gerçekleşen bir dizi iç ve dış gelişmeler Türkiye'yi, NATO eksenli tek yönlü dış politikayı gözden geçirmeye zorlamıştır. Bunların en önemlileri, 1962 Küba Krizi ile 1963'ten itibaren alevlenen Kıbrıs bunalımında ve en açık ifadesini 1964'teki Johnson Mektubu'nda bulan Batılı müttefikleri tarafından yalnız bırakılması olmuştur.

Dış politikadaki bu değişimden itibaren, önceleri Türkiye-Batı bağlamında değerlendirilen Türk-Arap ve Filistin ilişkileri, 1967'den itibaren Kıbrıs-İslam Konferans Örgütü (İKÖ) ekseninde değerlendirilmiştir. İKÖ'nün değişmeyen gündem maddelerinden biri ise Filistin ve onu temsil eden örgütler olarak Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve el-Fetih olagelmıştır. Bu anlayış çerçevesinde Türkiye'nin bölgeye yönelik gerçekleştirmeye çalıştığı iki hedeften biri İsrail ile ilişkilerin sürdürülmesi; diğeri ise Filistin davasının siyasi düzlemlerde desteklenmesi ve Arap devletleriyle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi olmuştur. Türkiye, Arap-İsrail çatışmasındaki konumunu, bu iki hedef arasında kurulması düşünülen dengeye dayandırmaya çalışmıştır (Yavuz, 2004: 237).

Türkiye ile içlerinde Cezayir'in de bulunduğu Arap ülkeleri arasındaki ortak tarihi miras, bu dönemde bir engel işlevi görmüştür. İki tarafın yönetici aydın kesiminin de kendilerini hem halka rağmen halkçı ve milliyetçi; hem de Batılılar üzerinden tanıma ve tanımlamalarının bir tezahürü olarak Türkiye'deki yönetici elit, kendilerini İslâm ile özdeşleştirdikleri halk kesiminden ayrı tutmak için İslâm'ı bir Arap kültürü olarak takdim etmiştir. Arap aydınlar ise İslâm'ı emperyalist Osmanlı ile eşitlemişlerdir. Taraflar, bu anlayışı tabii olarak eğitim sistemlerine de aktarmışlardır (Yavuz, 2004: 237-238).

Mesela Türkiye'nin FKÖ ve İsrail ile olan ilişkilerinin konjonktürel olarak değişiklik göstermesine karşılık Filistin ve FKÖ ile adeta iç içe geçmiş bir görüntü verecek derecede yakınlaşmış bulunan Cezayir'in aynı konudaki istikrarlı çizgisi de zamanla birbiriyle çatışmıştır. Benzeri çatışma durumlarının gerçekleştiği alanlar arasında, özellikle Nasır dönemi Mısır ve Suriye politikaları gösterilebilir. Cezayir'in bu konudaki politik anlayışının Sovyetler tarafından da genelde desteklenmesi, iki ülke ilişkilerindeki gerilimi artıran etkenler arasında yer almıştır. 1962'de elde edilen bağımsızlıktan sonra Cezayir'de yönetimi ağırlıklı olarak sosyalist iktidarların denetim altında bulundurulması durumu dikkate alındığında aradaki ideolojik ayrışmanın daha da derinleştiği söylenebilir.

Nitekim Cezayir, Türkiye'nin BM'deki aleyhte oylarının karşılığı olmak üzere daha sonra Kıbrıs ve Bulgaristan'daki gelişmeler gibi önemli konularda Türkiye aleyhinde oy kullanmaktan çekinmemiştir. 2012 yılında Cezayir Başbakanı Ahmed Uyahya'nın, Türk yetkililerin Fransa'yla yaşadıkları "soykırım" tartışmalarında Türkiye Başbakanı'na hitaben "Kanımız üzerinden çıkar sağlama" demesi, her ne kadar kendi ülkesinde de tepkiyle karşılanmışsa da içten içe devam etmekte olan bir soğukluğun açığa çıkması şeklinde yorumlanabilir (HaberTürk, 09.01.2012; Hürriyet, 08.01.2012).

Yukarıdaki bilgilerin de gösterdiği gibi ulusal çıkarların karşılıklı olarak ayrışması ve bu ayrışmanın zaman zaman çatışma halini alması gerek iki ülke gerekse diğer Arap ülkeleri ile Türkiye arasındaki ilişkilerin olumlu yönde gelişmesini engellemiştir. Buna politika yapıcı yönetici kesimlerle aydınların ideolojik tercih ve yaklaşımlarının da eklenmesi, tabii olarak eğitim sistemlerindeki zihniyet ve algıyı da olumsuz etkilemiş; dolayısıyla ders kitaplarında karşılıklı olarak iki ülkenin özgürlük mücadelelerine beklendiği ölçüde ve yeterli miktarda yer verilmemiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada varılan sonuçlar benzerlik ve farklılıklar olarak iki başlık altında aşağıda verilmiştir.

Farklılıklar

Çalışma sonucunda ulaşılan farklılıklar şunlardır:

1. Türk Milli Mücadelesi, geçmişten gelen bağımsız yaşama özelliğinin bir yansıması olarak işgallere karşı koyma fikriyle başlatılmıştır. Cezayir Milli Mücadelesi ise Cezayirlilerin, Fransızlarla eşit haklara sahip olmalarına yönelik hak talep etme fikriyle başlamış; zamanla bu fikir bağımsızlık fikrine dönüşmüştür.
2. Türk Milli Mücadelesi'ne bakıldığında, kendisinden önceki herhangi bir milli mücadeleyi örnek almadığı; bunun aksine daha sonraki milli mücadelelere örnek olduğu görülmüştür (Doster, 2004; Koloğlu, 2004; Şimşir, 2015; TCİTA 8, 2012). Cezayir Milli Mücadelesi'nin ise bağımsızlık mücadelesi veren Fas ve Tunus'tan etkilendiği anlaşılmaktadır.
3. Türk Milli Mücadelesi Anadolu'dan yönetilirken, Cezayir Milli Mücadelesi daha çok Mısır'dan idare edilmiştir.
4. Türk Milli Mücadelesi'ne bakıldığında mücadelenin, Mustafa Kemal (Atatürk) ve arkadaşları tarafından idare edildiği ve zaman içerisinde Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğiyle öne çıktığı görülmektedir. Cezayir Milli Mücadelesi'nde ise herhangi bir lider öne çıkarılmamış; yönetici kadronun tamamına olabildiğince eşit derecede yer verilmiştir.
5. Her iki milli mücadele kendi dönemlerinde farklı uluslararası platformlarda yürütülmüştür. Dolayısıyla siyasal mücadele açısından iki milli mücadele farklılık göstermektedir. Türk Milli Mücadelesi dünya kamuoyunda, herhangi bir devletin iç meselesi olarak algılanmamıştır. Cezayir Kurtuluş Devrimi başladığında dünya kamuoyunun büyük çoğunluğu, bu olayların Fransa'nın bir iç meselesi olduğu görüşünü savunmuşlardır.

6. Her iki milli mücadele, silahlı mücadele döneminde izlenen savaş taktiği itibarıyla da farklılık göstermektedir. Türk Milli Mücadelesi'nde işgaller, Lozan Antlaşması'ndan sonra ortadan kalkmışken Cezayir Milli Mücadelesi'nde işgallerin ortadan kalkması için referandum yapılmıştır.

Benzerlikler

Çalışma sonucunda ulaşılan benzerlikler şunlardır:

1. Her iki milli mücadelenin de hazırlık döneminde çeşitli cemiyet, parti, dernek vb. yapılar vücut bulmuştur. Düzenlenen toplantı ve kongrelerle teşkilatlanmaya çalışılmıştır. Başlangıçta cemiyet, parti, dernek vb. yapıların bünyesinde eli silah tutan herkes mücadele ederken zamanla düzenli ulusal ordular kurulmuştur.
2. Her iki milli mücadele sürecinde halkı bilgilendirmeye yönelik basın-yayın organları kurulmuştur. Bu yönüyle iki milli mücadelenin benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılabilir.
3. Her iki milli mücadelede de tam bağımsızlık sağlanana kadar silahlı mücadeleye devam etme kararı alınmıştır.
4. Her iki milli mücadelenin silahlı mücadele döneminde ortaya çıkan maddi sıkıntılar, milletin desteğiyle aşılmıştır.
5. Her iki milli mücadelede de milli duyguları yüceltmek maksadıyla milli marşlar yazılmıştır.
6. Her iki milli mücadele sonucunda elde edilen zaferler antlaşmalarla garanti altına alınmıştır.

Görüldüğü gibi Türk Milli Mücadelesi ile mazlum milletlerden biri olan Cezayir'in Milli Mücadelesi arasında hem farklılıklar hem de benzerlikler bulunmaktadır.

Türk Milli Mücadelesi, bağımsızlık savaşı veren mazlum milletlere örnek olmuştur ve aynı zamanda bağımsızlık mücadelesi veren mazlum milletler Türk Milli Mücadelesi'ni ilgi ile takip etmişlerdir (Akın, 2003; Doster, 2004; Koloğlu, 2004; Şimşir, 2015; TCİTA 8, 2012).

Mazlum milletlerden biri olan Cezayir'de milli mücadele liderleri, Türk Milli Mücadelesi'ni hayranlıkla yakından takip etmiş; Türk Milli Mücadelesi'nin başarıya ulaşmasını sevinçle karşılamış ve kutlama telgrafları çekmiştir (Şimşir, 2015: 54-55). Cezayir Milli Mücadele liderleri Fransızlara karşı Mustafa Kemal'in propagandasını yapmışlar; hatta bazıları bu yüzden tutuklanmıştır. Cezayir Kurtuluş Devrimi'nde Cezayirli mücahitler Mustafa Kemal'in fotoğraflarını üzerlerinde taşıyarak ona olan hayranlıklarını göstermişlerdir (Akın, 2003; Doster, 2004).

Öneriler

2018'de değiştirilen 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programından, daha önceki öğretim programında yer alan "Türk Milli Mücadelesi'nin ve Atatürkçülüğün, bağımsızlık savaşı veren mazlum milletlere örnek olduğunu fark eder." kazanımı ile 8. sınıf TCİTA ders kitabında yer alan "Mazlum Milletler" konusu çıkarılmıştır. Söz konusu kazanım ve konunun programa alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada, Türk Milli Mücadelesi ile Cezayir Milli Mücadelesi'nin ders kitaplarına yansımaları karşılaştırılmıştır. Aynı araştırma, her iki ülkenin çağdaşlaşma sürecini içine alacak şekilde genişletilebilir.

İlgili alan yazında, Türk Milli Mücadelesi ile mazlum milletlerin milli mücadelelerini karşılaştıran çok az sayıda çalışma mevcuttur. Bu konuda yapılacak çalışmalarla alan yazın zenginleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akın, Kenan (2003). *Cezayir'de Fransız Vahşeti ve Ötesi*. İstanbul: Derin.
- Al, Arzu (2014). *Türk Dış Politikası*. İstanbul: Kaknüs.
- Arı, Tayyar (2008). "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Ortadoğu ve Körfez Ülkelerine Yönelik Dış Politikaları." *Türk Dış Politikası, Cumhuriyet Dönemi*. c. II. ed. Mustafa Bıyıklı. İstanbul: Gökkuş, 351-380.
- Armaoğlu, Fahir (2010). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*. 6. b., İstanbul: Alkım.
- Atatürk Araştırma Merkezi (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. c. I-III. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bağcı, Hüseyin (2004). "Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası." *Türk Dış Politikasının Analizi*. der. Faruk Sönmezoğlu. İstanbul: Der, 171-205.
- Balcı, Ali (2017). *Türkiye Dış Politikası, İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. 2. b., İstanbul: Alfa.
- Cezayir Milli Eğitim Bakanlığı (2004). *Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti Ortaokul 1. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Cezayir: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Cezayir Milli Eğitim Bakanlığı (2016). *Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti İlkokul 3. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Cezayir: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Cezayir Milli Eğitim Bakanlığı (2017). *Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti İlkokul 5. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Cezayir: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Cezayir Milli Eğitim Bakanlığı (2017). *Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti Ortaokul 4. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Cezayir: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Çiftçi, Kemal (2010). *Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal.
- Doster, Barış (2004). *Atatürk, Türk Dünyası ve Mazlum Milletler*. İstanbul: 19 Mayıs Kitaplığı.
- Gönlübol, Mehmet, Sar, Cem (1977). *Olaylarla Türk Dış Politikası*. 4. b., Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- HaberTürk, 09.01.2012. <https://www.haberturk.com/dunya/haber/704405-cezayir-basbakanina-ulkesinden-tepki-yagiyor>.

Hürriyet, 08.01.2012 <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cezayir-basbakanindan-turkiyeyi-soke-edecek-aciklama-19628497>.

İnalcık, Halil (2016). *Devlet-i Aliyye*. c. IV. Ed. Emre Yalçın. İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Jorga, Nicolae (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774-1912)*. c. V. Çev. Nilüfer Epçeli. İstanbul: Yeditepe.

Kahraman, Kemal (1993). “Cezayir.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. c. VII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cezayir#3-osmanli-donemi>.

Karasar, Niyazi (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel.

Koloğlu, Orhan (2004). *Mazlum Milletler Devrimleri ve Türk Devrimi*. 2. b., İstanbul:

Kaynak.

Kösebalaban, Hasan (2011). *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalizm and Globalizasyon*. New York: Palgrave Macmillan.

Köstüklü, Nuri (2001). *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*. Konya: Günay.

Milli Eğitim Bakanlığı (2012). *İlköğretim T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı*. 5. b., Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Anadol.

Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı*. İstanbul: Netbil.

Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı*. İzmir: Çağlayan.

Sander, Oral (2013). *Türkiye'nin Dış Politikası*. der. Melek Fırat. 4. b., Ankara: İmge.

Sönmezoğlu, Faruk (2004). “Soğuk Savaş Yıllarında Kıbrıs Sorunu, Bağlantısızlar ve BM Genel Kurul’undaki Oylamalar/Kararlar.” *Türk Dış Politikasının Analizi*. 3. b., der. Faruk Sönmezoğlu. İstanbul: Der, 541-572.

Şimşir, Bilal N. (2015). *Doğunun Kahramanı Atatürk*. 2. b., Ankara: Bilgi.

Tepeciklioğlu, Elem Eyice (Bahar 2012). “Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri.” *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*. c. I. Sayı 2, 59-94.

Tuğ, Osman (2017). *Uluslararası Sınavlarda Başarılı Ülkeler ve Türkiye'nin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Tasarım Boyutu Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turan, İlter, Barlas, Dilek (2004). “Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerine Etkileri.” *Türk Dış Politikasının Analizi*. 3. b., der. Faruk Sönmezoğlu. İstanbul: Der, 151-170.

- Yavuz, M. Hakan (2004). “İkicilik (Duality): Türk Arap İlişkileri ve Filistin Sorunu.” *Türk Dış Politikasının Analizi*. der. Faruk Sönmezoğlu. İstanbul: Der, 236-251.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 9. b., Ankara: Seçkin.